

a complete picture of the system dialect adverbiality as indispensable Ukrainian dialect vocabulary.

Key words: adverb, seredniopolisky hovirky, vidimnykovi adverbs, local adverbs, adverbs of time, adverbs of method, adverbs reasons, adverbs goal.

Стаття надійшла до редакції 23.05.2016 р.

Прийнято до друку 31.05.2016 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Леснова В. В.

Ю. В. Грицевич (Луцьк)

УДК 811.161.2'282(477.82)'342.41

ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЗИЦІЙНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ГОЛОСНОГО [ʼa] В ТЕКСТАХ ЗАХІДНОПОЛІСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ

Одна з причин існування діалектних відмінностей у звуковій системі – регулярні фонетичні процеси, що відображають позиційну реалізацію сучасних голосних фонем.

Мета статті – виявити, систематизувати й проаналізувати відображені в записах фольклору з Західного Полісся позиційні варіанти сучасного голосного [ʼa]. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких конкретних завдань: а) опрацювати місцеві фольклорні зразки з метою виявлення місцевих особливостей позиційної реалізації [ʼa]; б) систематизувати засвідчені позиційні варіанти голосного [ʼa].

„У багатьох західноукраїнських говірках [ʼa] під наголосом підвищує і звужує артикуляцію до [ʼe] (який подекуди ще більше пересувається вгору, в напрямку до [i])” [ІФУМ: 689]. За даними АУМ-2 (к. № 41, 43, 44, 47 – 49), наслідки цього процесу представлено й на Західному Поліссі: ʼz[ʼe]ʼ, ʼd[ʼe]кувати, ʼt[ʼe]шко, шʼч[ʼe]стʼа, гаʼr[ʼe]чий, йагʼn[ʼe], лоʼш[ʼe], дуʼш[ʼe], й[ʼe]ма, й[ʼe]года, й[ʼe]блуко, спорадично в окраїнних західних говірках і на Холмщині – ʼz[ʼi]ʼ, ʼd[ʼi]кувати, t[ʼi]шко, шʼч[ʼi]стʼа, шʼч[ʼi]стʼа.

Докладно проаналізувавши явище діалектного заступлення [ʼa] > [ʼe], Ю. Шевельов стосовно теренів Західного Полісся та Підляшшя зауважує: „То є зона змішаних рефлексів. Ще лишаються деякі сліди поліської ситуації (ʼa як рефлекс ʼe під наголосом, e як його рефлекс у ненаголошеній позиції: в[zʼa]в : в[zʼe]лі – наприклад, на Кобринщині), але її, приховану під пізнішими нашаруваннями, доводиться з-під них видобувати (мається на увазі перехід ʼa, незалежно від його походження, в ʼe, як на підмолдавській і підпольській Україні, хоча в обмеженішому масштабі – лише під наголосом в[zʼe]в : в[zʼa]лі). У позиції після j це перетворення представлене лише в північній частині згаданої зони: ʼма (в інших частинах регіону – ʼма)” [ІФУМ: 697].

У фольклорних текстах із Західного Полісся широко відображено регулярність перезвуку [’а] > [’е] під наголосом. У різних говіркових групах його найчастіше виявлено після передньоязикових, зокрема й шиплячих, які в цьому ареалі зберігають історичну м’якість: *тежке* [РПП: 19], *взев* [РПП: 33], *дитме* [ЛП: 36; РПП: 9; БП: 9], *zwyncziew*, *wziew* [Z-2: 49], *wziety*, *ziety*, *ny ziela* [Z-2: 53], *pr’iesty* [PZB: 23], *pr’iela* [PZB: 180], *czies sadziety* [Z-2: 43], *diekujmo* [W: 12], *podiekuje* [W: 15], *нажєлі* [НППН: 130], *узєвся* [НБН-5: 20], *дигє* [НБН-19: 29], *нажєв* [ПК: 38], *знєв* [ВСХ: 207], *виганєю* [ВСХ: 206], *замовлєю* [ВСХ: 209], *зєтю*, *узєти* [ПТО: 98], *тилєтка* [ПТО: 201], *узєвся* [ПТО: 56], *зароблєти* [ФЗП-3: 289], *чєс* [ПТО: 161], *по скотєчий*, *по свинєчий*, *по мишєчий* [ФЗП-3: 263], *зєть*, *пувудчинєли* [ВВ: 21], *шєнку* [ВВ: 63], *дєкую*, *з’їжджєю* [ВВ: 36], *погулєти* [ВВ: 57], *скотєчє*, *гусєчє*, *курєчє* [Г-1: 311], *холєви* [ФЗП-2: 29], *обсєдуть*, *брашчєть*, *лытєть*, *їїдєть* [ТВС], *воўчєнє*, *козынє* [ПЗ: 85], *сыдєть* [ПЗ: 257], *кучєрєва* [ПВП: 40], *пожєли* [ПВП: 71], *розчинєли* [ПВП: 99], *виганєла* [УЗ: 161], *качинєтка* [УЗ: 45], *квічєть*, *кричєть* [НОТ: 168], *тилєта* [НОТ: 132], *зєтьові* [НОТ: 170], *на пожєр*, *пожєрніи* [ККП: 41], *виганєла* [ККП: 51], *заглєнь* [ЕСП-6: 22], *лєки-перелєки*, *свинєчий*, *котєчий*, *гусєчий* [ЕСП-5: 80], *розчинєв*, *розчинєли* [ЗП-2: 237], *ни тємиш* [СДЗ: 59], *дигєча*, *смірдєча* [СДЗ: 26], *виганєїмо*, *заганєїмо* [СДЗ: 153], *на дивчєт*, *чєчка* [СДЗ: 168], *порєтку* [СДЗ: 44], *купцє* [СДЗ: 8], *кунє* [СДЗ: 54], *обручє* [СДЗ: 157], *пудтєта* [ФЗ: 188], *чєс* [ПЗМ: 155], *вімоулєю* [ПЗМ: 140], *свинєчє* [ПЗМ: 141], *усєкій*, *усілєкій* [ПЗМ: 137], *подекуймо*, *прєла* [НПР: 199], *звынчєлы* [ПФП-1: 435], *маршєлка* [ПФП-1: 450], *найїдєцьця* [СБФ-78: 212], *спєть* [СБФ-78: 206], *ны шумєть*, *ны звынєть* [СБФ-78: 209], *родєть*, *ходєть* [СБФ-78: 208], *зємлє* „земля” [ПФП-1: 507] тощо, пор.: „*A win dumaje Manioczki wziety, kuruw syrpyka – ny wtije ziety*” [Z-2: 53], „*Свое воўчєнє, а твое козынє, мое воўчєнє заисть твое козынє*” [ПЗ: 85], „*Дарую шєнку волохату, щоб наклипав дигєтєй повну хату*” [ВВ: 63], „*Тєца зєтьові рєдє, винєсла винограда, покє той ламає, свогє зятя вітає*” [НОТ: 170], „*Їак ни пир’їг, то ни пирєжис’а, їак ни т’ємиш, то ї ни бирис’а*” [СДЗ: 59], „*До святєї Єви носи довгє холєви*” [ФЗП-2: 29]. У фольклорних текстах, співвідносних із північною частиною ареалу, перезвук [’а] > [’е] відображено також після [й]: *є* „*я*” [ВВ: 36], *єк* [ПТО: 285], *єк* [ПВП: 40], *єк* [РП-2: 24], *єк* [ПЗН: 49], *єк* [НМРП: 25], *євєра*, *стєсла* [ВСХ: 61], *на Єкувка*, *з Єкувка* [ВСХ: 205], *п’єтницю*, *ниєкая* [ФЗП-3: 285], *буєтисє* [ВВ: 20], *хлоп’єта* [НОТ: 132], *в ємєчку* [СДЗ: 153], *п’єн* [ПД-3: 116], *стєйєть*, *настєйєцьця* [СБФ-78: 212], *п’єть* [ППС: 160], *єрє*, *збуєла* [ПФП-1: 472], пор.: „*Чужєы волы по дубровы – нашє стєєть пры обєры*” [СБФ-78: 212], „*Гєкавко, гєкавко, пїрїйдє на Єкувка, з Єкувка на водє, коб нє булє зродє*” [ВСХ: 205].

Місцеві фольклорні тексти відображають також інші наслідки підвищення і звуження артикуляції наголошеного [’а]. Тільки в матеріалах, які співвідносні з територією Підляшшя, виявлено розвиток

[’a] > [i] після передньоязикових, зокрема й історично м’яких шиплячих: *тіжко* [ЛП: 26; КП: 6], *ізжілься* [РПП: 19], *сіде* [РПП: 25], *взів* [РПП: 45], *вираджіла*, *дивчіта* [КП: 4], *вибачійте* [КП: 5], *склінку* [КП: 24], *од’їжджієш*, *сідеш* [КП: 31], *одчиніє* [БП: 3], *дікувала*, *дікувати* [ФЗП-2: 2], *зітю* [ФЗП-2: 22], *не жілуйте* [НПП: 3], *качанітко*, *сиду* [ВП: 50], *напріла* [ВП: 54], *коні вороного* [БП: 9], *дікуєм* [ФЗП-1: 8], *щісте* [ФЗП-1: 10], *погліне* [ФЗП-1: 45], *дікую* [ВП: 31], *глінеш* [ВП: 43], *порідочок* [НПП: 15], *ключіми*, *чепціми* [ПВ: 26], *мовчінне* [ППЗ: 9], *прісти* [НБН-40: 35], *жіворонку*, *пташійта* [НБН-42: 32], *жіти* [НБН-57: 34], пор.: „*Як я сиду обідати, будуть діти заглядати. Сідеш, браце, обідати – я й виведу діти з хати*” [РПП: 25], „*Не треба, Мариню, дікувати, ой рано, рано дікувати, зохтій мею жоною зостати*” [ФЗП-2: 2]. У текстах, співвідносних з однією говіркою, у цій позиції фіксують звук із нижчою артикуляцією – [и]: *подьикуймо* [МДН: 20: 46], *прьіла* [МДН: 46], пор.: „*Да подьикуймо молодусе да за тонкіє обруси. Тонко прьіла, дзвінко ткала ше й биленько бєліла*” [МДН: 46].

У частині говірок Підляшшя на місці наголошеного [’a] фіксовано голосні неоднорідної артикуляції [W], [A] після передньоязикових, зокрема й шиплячих: *чіс* [ППЗ: 13], *по холівах* [ППЗ: 10], *поросіи*, *коніи* [ППЗ: 3], *дієдько* [РПП: 23], *жіель* [КП: 6], *оглієнся* [ВП: 98], *тіліє* [ТПУ: 154], *дітіє*, *гуліє* [ТПУ: 164], *обіцієльи* [ПВ: 44], *жієр* [ППЗ: 11], *взієв* [НБН-90: 36], *земліє* [НБН-42: 36], *кунціє* [ЛП: 46], *коніє* [КП: 4; ВП: 10], *ни обручіє* [ППЗ: 15], *не вставієли* [ППЗ: 6], пор.: „*Буде дієдько обідати, буде на вас сердувати, не так дієдько, як дядина, така злая, як гадина*” [РПП: 23]. Дифтонг [W] на місці [’a] під наголосом виявлено навіть після губних, які в частині говірок не зазнали депалаталізації: *не завієжє* [ППЗ: 3], *на пієтніцю* [ППЗ: 11], пор.: „*Скривився, як середа на пієтніцю*” [ППЗ: 11]. Натомість після стверділих шиплячих подекуди представлено дифтонг [G]: *звинчєлася*, *маршієлок*, *звинчєєв*, *в’їжджієємо* [НБН-90: 36], *стучієло*, *бручієло* [НППН: 112], *жієлі* [РПП: 23], *чієс* [ТПУ: 36], пор.: „*Нас тїє звинчєєв, ни мнієго взієв*” [НБН-90: 36], „*Люде жієлі по три копє, бідна вдова штієри снотє*” [РПП: 23], „*Жієто пієніцю чієс пожієнати, молоду Маньочку чієс замуєж оддати*” [ТПУ: 36].

У ненаголошеній позиції, за свідченнями АУМ-2 (к. № 42, 46), звуки [’^oє], [i], [и] можливі хіба що відповідно до того [’a], який продовжує давній ненаголошений **ę*: |дєс’[i]т’, |дєс[є]т’, |дєўй[i]т’, |дєўй[и]т’, |дєўй[є]т’. У цьому випадку доречно говорити про специфічний вияв поліської рефлексії ненаголошеного етимологічного **ę*, а не про позиційну реалізацію сучасного [’a]. У місцевих уснопоетичних текстах варіанти [’є], [i], [A], [и] відповідно до ненаголошеного [’a] після передньоязикових та [й] трапляються так само переважно в тих випадках, які співвідносні з поліськими виявами давнього **ę*, хоча подекуди й за умови [’a] < *’a: *запрієгай* [РПП: 3], *отчєплєть*, *ставлєть*, *вхоплєть* [ТВС], *сєтій* „святий” [РП-2: 24], *сєтій*, *сєтє* [НМРП: 23], *взєла*

[НМРП: 19], *лігаю* [ЛП: 11], *лыгла* [СБФ-78: 205], *zahlidaje* [PZB: 27], *виглядати* [КТВГ: 71], *загледай, огледається* [КТВГ: 104], *оглінувся* [КП: 5], *затігнуно* [КП: 29], *лекатіся* [НБН-90: 36], *дротеною* [МДН: 49], *зачинаеґе, розвіваеґе* [Н: 14], *позросталис'е, похіліліс'е, попіліс'е* [Н: 18], *загаїлася* [НПП: 5], *jijeć* [Z-4: 43], *йїце* [КТВГ: 116], *po jiejeczku* [SZ: 90], *йїйїчко* [СБФ-78: 215], *йїєчко, по йїєчкови* [ПТО: 249], *по їєчкови* [ФЗП-3: 273], *єєчок* [НОТ: 120], *йїцэ* [ППС: 167], *po jejeczku* [Z-3: 10], пор.: „*Małym dietońkom po kraszoniom jejeczku, oj rapo, rapo, po kraszoniom jejeczku*” [Z-3: 10], „*Замітай, матко, попэл, бо твою дочку вхоплеть*” [ТВС], „*Ой, ек тіло, гой, то чирвонею китайкою, ек не тіло, гой, то дротеною нагайкою*” [МДН: 49]. Словоформа *jelini* [PP: 49] може відображати натомість не так процес заступлення [’а] > [’е], як збереження давньої звукової структури кореневої морфемі, пор.: „*Oddajte wiestoczku, weze syn newiestoczku! Weliku jak jelinu, choroszu jak kalinu*” [PP: 49].

Можливо припускати, що саме перезвук [’а] > [’е] підтримує збереження в західнополіських говірках давнього закінчення в іменниках середнього роду м’якої групи на *-ьје, як-от: жи^лт’(:)[е], см’і^т’(:)[е], п’і^рй[е], под’в’і^рй[е] [АУМ-2, к. № 183, 184]. Ю. Шевельов відзначає, що тільки „у південній групі давньоукраїнських діалектів звук *e* у сполуці *ije* ~ *ьје* перейшов в *a*. Зазначена звукозміна ніколи не стосувалася північноукраїнських говірок (за винятком деяких місцевостей на Холмщині)” [ІФУМ: 438 – 439].

У фольклорних текстах із Західного Полісся окреслене явище відображено дуже активно: *житте* [ЛП: 5; РПП: 10], *весіллі* [ЛП: 6; ВП: 60], *нещастє, присяганне* [ЛП: 17], *Підляссє* [ЛП: 38; БП: 20], *вітте* [ВП: 42], *гарбузинє, чортовинє* [ФЗП-2: 25], *повіванне, покриванне* [ВП: 62], *szczęście* [PP: 90], *posłanie, odiahańie* [PZB: 43], *na proszczenie* [PZB: 147], *на польованє* [КТВГ: 104], *житє* [КТВГ: 109], *на гулянє* [ВСХ: 26], *народженнє* [МДН: 66], *на виселлє* [ПК: 76], *на вспомаганє* [ЅР: 80], *у платтє* [СБФ-86: 270], *высіллє, на пудвирїє* [СБФ-78: 199], *зіллє, весілліє, насиннє* [ВОР: 42], *ляганнє, вставаннє* [ПТО: 164], *весілліє* [ФЗП-3: 267], *вставаннє* [ВВ: 32], *причастє* [Г-1: 292], *щєстє* [ВВ: 63], *Знесєннє, Благовишчєннє* [ПЗ: 348], *гуляннє, горованнє* [ТВС], *szczastie* [W: 22], *нищастє* [ТПУ: 256], *смїтє, вітє* [ПЛК: 575], *здоров’є* [ПСП: 57], *кушмутиннє* [СДЗ: 168], *на щастє, на здоров’є* [НОТ: 156], *голлє* [ЕВП-2: 289], *зіллє, весілліє* [ЕСП-7: 191], *на здоров’є* [ЕСП-6: 93], *на здоров’є* [РП-3: 83], *пір’є* [ПЗН: 30], *щастє* [НМРП: 92], пор.: „*Колись були то й гарбузи, тепер гарбузинє, колись були дівки гарни, тепер чортовинє*” [ФЗП-2: 25], „*У городі зіллє, за городом насиннє, а в сім дому, що ми в йому, починаєтьсє в хаті весілліє*” [ВОР: 42]. Голосний [’е] чи його позиційний варіант [і] представлено й у формах інших відмінків: *szczastiem, zdrowiem* [LO: 77], а також у похідних, зокрема з демінутивним суфіксом: *весіллієчко* [ВСХ: 28], *пір’єчко* [ПЗН: 30], *вілітаннєчко, щєбетаннєчко, віміваннєчко* [НМРП: 119], *zyiljeczka*

[Z-2: 26], *z pirjiczkom* [Z-2: 115], *гіллічко* [ПК: 51], *до зілічка* [ПК: 71], *зіллічка* [СБФ-78: 198], *розмай-зіллічко* [СБФ-78: 211], *пирйічко*, *вбраннічко* [СБФ-95: 341], *зіллічко* [ТВС], *подвір'їчко* [ПЛК: 531], *гулянічка* [ПЛК: 536], *здоровйічко* [ППС: 167], *вісілічко* [НОТ: 163], *каміннічко*, *шипшиннічко* [ККП: 19], *подвір'їчко* [УЗ: 136], *po zahuljeczki* [Z-4: 29], *полум'єчко* [ЕВП-2: 300], *на подвір'єчко* [ЕСП-7: 188], *на вєсіелечко* [ŚP: 67], *венчанечко* [ŚP: 110], *пир'єчко* [ЕСП-6: 97], *nasinieczko* [W: 19], *пир'єчко* [ЗП-2: 240], *lišcieczko* [PP: 76; Z-3: 103], *zdorowjeczko* [Z-3: 81], пор.: „Шэ мыла до гаю ны дойшла, вжэ розмай-зіллічко найшла” [СБФ-78: 211], „Ой, мый жэ, мый жэ білюсенько, бо вжэ венчанечко бізюсенько” [ŚP: 110].

Отже, проведений зіставний аналіз мови текстів фольклору із Західного Полісся та діалектологічних свідчень у плані виявлення особливостей позиційної реалізації голосного *a* показав, що в народнопоетичних зразках послідовно й точно відображено локальні особливості мовлення поліщуків.

Джерела та їх умовні скорочення

АУМ-2 – Атлас української мови : у 3 т. / ред. кол. : І. Г. Матвіяк, Я. В. Закревська та ін. – К. : Наук. думка, 1988. – Т. 2 : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – 407 к.; **БП** – Ігнатюк І. Народні письні з Подляшся. Балади й гісторичні письні / І. Ігнатюк. – Лаймен, 1984. – 36 с.; **ВВ** – Ворокомлівське весілля у запису Лукаша Назарчука. – Луцьк, 2006. – 68 с.; **ВОР** – Весільні обряди Рівненщини. Фольклорно-етнографічні записи ХІХ – поч. ХХ ст. – Рівне : Волинські обереги, 2004. – 140 с.; **ВП** – Ігнатюк І. Обрядові письні з Подляшся. Весільні письні / І. Ігнатюк. – Люблін, 1982. – 170 с.; **ВСХ** – Аркушин Г. Л. „Всього на світі хватає” (фольклор, звичаї та обряди Західного Полісся у діалектологічних записах) : вибране / Григорій Львович Аркушин. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 212 с.; **Г-1** – Гунчик І. Із оказіонально-обрядового фольклору Західного Полісся. Лікувально-профілактична сфера / Ігор Гунчик // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. : філологічна. – Л., 2003. – Вип. 31. – С. 292 – 312; **ЕВП-2** – Етнокультура Волинського Полісся і Чорнобильська трагедія. – Рівне, 1997. – Вип. II. – 340 с.; **ЕСП-5** – Етнокультурна спадщина Полісся / упорядкув. В. П. Ковальчука. – Рівне : Перспектива, 2004. – Вип. V. – 256 с.; **ЕСП-6** – Етнокультурна спадщина Полісся / упорядкув. В. П. Ковальчука. – Рівне : Перспектива, 2005. – Вип. VI. – 200 с.; **ЕСП-7** – Етнокультурна спадщина Полісся / упорядкув. В. П. Ковальчука. – Рівне : ВАТ «Рівненська друкарня», 2008. – Вип. VII. – 304 с.; **ЗП-2** – Західне Полісся: історія та культура : наук. зб. // Матеріали красн. конф., присв. 60-літтю утворення Зарічненського району та 20-літтю аварії на Чорнобильській АЕС / упорядкув. А. М. Українець. – Рівне : Вид. О. Зень, 2006. – Вип. II. – 304 с.; **ІФУМ** – Шевельов Ю. Історична фонологія української мови / Ю. Шевельов. – Х. : Акта, 2002. – 1054 с.;

ККП – Кондратович О. П. Калиновий квіт Полісся : нар. пісні / О. П. Кондратович. – Луцьк : Надстир'я, 1994. – 226 с.; **КП** – Ігнатюк І. Народні пісні з Подляшшя. Кавалірські пісні / І. Ігнатюк. – Лаймен, 1984. – 54 с.; **КТВГ** – Котилася торба з високого горба : дитячий фольклор із Північного Підляшшя / зап. і опрац. А. Артем'юк. – Більськ на Підляшші, 2011. – 136 с.; **ЛП** – Ігнатюк І. Народні пісні з Подляшшя. Любовні пісні / І. Ігнатюк. – Лаймен, 1985. – 69 с.; **МДН** – Цапун Р. В. Мелодії древнього Нобеля / записи, транскрипція і впорядкування Р. В. Цапун. – Рівне : Перспектива, 2003. – 128 с.; **НБН-5** – Рижик Є. Підляські рогульки / Єлизавета Рижик // Над Бугом і Нарвою. – 1993. – № 1. – С. 20 – 22; **НБН-19** – Рижик Є. Записали милого в солдати... / Єлизавета Рижик // Над Бугом і Нарвою. – 1995. – № 3. – С. 19 – 21; **НБН-40** – Ігнатюк І. Надбужанське весілля / Іван Ігнатюк // Над Бугом і Нарвою. – 1998. – № 6. – С. 35 – 38; **НБН-42** – Ігнатюк І. Надбужанське весілля / Іван Ігнатюк // Над Бугом і Нарвою. – 1999. – № 2. – С. 36 – 38; **НБН-57** – Ігнатюк І. Сіножаття, жнива та обжинки на Південному Підляшшю / Іван Ігнатюк // Над Бугом і Нарвою. – 2001. – № 5 – 6. – С. 48 – 51; **НБН-90** – Филімонюк Л. Весілля підляських українців / Людмила Филімонюк // Над Бугом і Нарвою. – 2007. – № 2. – С. 36 – 41; **НМРП** – Ковальчук В. П. Народна музика Рівненського Полісся : обряд. пісні / заг. ред. Ю. П. Рибак. 2-е вид. – Рівне : НУВГП, 2009. – 188 с.; **НОТ** – Семенюк Л. Народна обрядова творчість Шацького поозер'я : монографія / Лариса Степанівна Семенюк. – Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2012. – 200 с.; **НПП** – Ігнатюк І. Народні пісні з Підляшшя / І. Ігнатюк. – Люблін, 1983. – 37 с.; **НППН** – Кравчук Н. В. На Підляшші – пісні наші (проблеми регіональної специфіки та національної ідентичності) : монографія / Надія Василівна Кравчук. – Луцьк : Твердиня, 2012. – 280 с.; **НПР** – Народні пісні Рівненщини : фоногр. зб. / ред.-упоряд., авт. перед. слова і прим. Надія Супрун-Яремко. – Рівне : ПП М. Дятлик, 2013. – 460 с.; **ПВ** – Ігнатюк І. Подляські веснянки / І. Ігнатюк. – Люблін, 1982. – 62 с.; **ПВП** – Пісні Волині й Полісся : хрестоматія / упоряд. О. І. Коменда. – Луцьк, 2015. – 214 с.; **ПД-3** – Поліська дома / збр., упоряд. і прокомент. Віктор Давидюк. – Луцьк : Твердиня, 2008. – Вип. III : Літо. – 404 с.; **ПЗ** – Полесские заговоры (в записях 1970 – 1990 гг.) / сост., подгот. текстов и коммент. Т. А. Агапкиной, Е. Е. Левкиевской, А. Л. Топоркова. – М. : Индрик, 2003. – 752 с. (Традиционная духовная культура славян. Публикация текстов); **ПЗМ** – Мойсієнко В. Поліські замовляння / В. Мойсієнко // Дрєвляни : зб. ст. і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Л., 1996. – Вип. 1. – С. 121 – 165; **ПЗН** – Під зорями новорічними : традиційні щедрівки, рядження / фольк.-етнограф. записи О. Ошуркевича. – Луцьк : Твердиня, 2009. – 100 с.; **ПК** – Пісні з Колодязна : фольклор. зб. / записи, упоряд. і прим. О. Ошуркевича. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 152 с.; **ПЛК** – Пісні Лесиного краю : записи укр. нар. пісень у місцях перебування Лесі Українки на Волині записав

О. Ф. Ошуркевич / нотація мелодій М. В. Мишанича. – 1985. – 682 с.; **ППЗ** – Ігнатюк І. Прислов'я, приказкі і загадки / І. Ігнатюк. – 19 с.; **ППС** – Клімчук Ф. Прыказкі прымаўкі з вескі Сіманавічы Драгічынскага раёна / Фёдар Клімчук // Беларуская дыялекталогія : матэрыялы і даследаванні – Мінск : Беларус. навука, 2014. – Вып. 3. – С. 157 – 168; **ПСП** – Пісні села Погоріловка / записи, транскрипція і впорядкув. Т. В. Гнатюк. – Рівне, 2003. – 130 с.; **ПТО** – Денисюк І. О. Пісні з-над берегів Турського озера : пісні і коментарі / І. О. Денисюк. – Луцьк : Надстир'я, 2004. – 256 с.; **ПФП-1** – Раговіч У. І. Песенны фальклор Палесся / У. І. Раговіч. – Т. 1. Песні святочнага календара. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2001. – 527 с.; **РП-2** – Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. – Рівне : Перспектива, 2002. – Вип. II. – 120 с.; **РП-3** – Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. – Рівне : Перспектива, 2003. – Вип. III. – 136 с.; **РПП** – Ігнатюк І. Народні пісьні з Подляшшя. Родинно-побутові пісьні / І. Ігнатюк. – Лаймен, 1985. – 64 с.; **СБФ-78** – Славянський и балканський фольклор: Генезис. Архаика. Традиции. – М. : Наука, 1978. – 268 с.; **СБФ-86** – Славянський и балканський фольклор: духовная культура Полесся на общеславянском фоне / отв. ред. Н. И. Толстой. – М. : Наука, 1986. – 288 с.; **СБФ-95** – Славянський и балканський фольклор: этнолінгвіст. изучение Полесся. – М. : Индрик, 1995. – 400 с.; **СДЗ** – Аркушин Г. Сказав, як два зв'язав : нар. вислови та загадки із Західного Полісся і західної частини Волині / Г. Аркушин. – Люблін-Луцьк, 2003. – 177 с.; **ТВС** – Клімчук Ф. Традыцыйнае вяселле вёскі Сіманавічы [Електронний ресурс] / Фёдар Клімчук. – Режим доступу : <http://zagorodde.na.by/folk.html> (01.09.2016); **ТПУ** – Традиційні пісні українців Північного Підляшшя / упорядкув., вступ. ст. і нотні транскрипції Л. Лукашенко. – Л. : Камула, 2006. – 308 с.; **УЗ** – Кондратович О. П. Українські звичаї: народини. Коса ж моя... / О. П. Кондратович. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2007. – 240 с.; **ФЗ** – Фольклористичні зошити. – 2005. – Вип. 8. – С. 159 – 174; **ФЗП-1** – Ігнатюк І. Фольклорні записи з Підляшшя / І. Ігнатюк. – Люблін, 2003. – 77 с.; **ФЗП-2** – Ігнатюк І. Фольклорні записи з Підляшшя / І. Ігнатюк. – Люблін, 2005. – 76 с.; **ФЗП-3** – Галайчук В. Фольклорні записи з Полісся / Володимир Галайчук, Ярослав Гарасим, Іван Денисюк // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. : філологічна. – Л., 2003. – Вип. 31. – С. 247 – 291; **Н** – Чы я в лузі не каліна : pieśni białoruskiej wsi Husaki. – Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach, 2013. – 20 с. + CD; **ЛО** – Oleszczuk A. Ludowe obrzędy weselne na Podlasiu / A. Oleszczuk. – Lublin : Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1951. – 208 с.; **РР** – Kondarewicz J. Pieśni Polesia : na Ziemi Lubuskiej w świetle zbiorów własnych / Jan Kondarewicz. – Lublin-Brześć : Fundacja Pomocy Szkołom Polskim na Wschodzie im. Tadeusza Goniewicza, 2011. – 132 с.; **PZB** – Pieśni Ziemi Bielskiej : gmina Orla / zebrał i oprac. Stefan Kopa. – Bielsk Podlaski : Stowarzyszenie Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach, 2006. – 223 с.; **SZ** – Stachwiuk V. Siva zozula / V Stachwiuk. – Biłostuok, 2006. – 183 с.; **ŚP** – Śpiewnik podlaski. I / pod red.

Doroteusza Fionika. – Bielsk-Podlaski : Związek Białoruski w Rzeczypospolitej Polskiej, 1998. – 154 s.; **W** – Kolberg O. Dzieła wszyskie: Wolyń / O. Kolberg. – Kraków–Warszawa, 1964. – T. 36. – 450 s.; **Z-2** – Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. – Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 1994. – Zesz. 2. – 116 s.; **Z-3** – Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. – Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 1995. – Zesz. 3. – 128 s.; **Z-4** – Repertuar zespołów folklorystycznych Białostoczczyzny. – Białystok : Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury w Białymstoku, 2003. – Zesz. 4. – 161 s.

Грицевич Ю. В. Відображення позиційної реалізації голосного [ʼa] в текстах західнополіського фольклору

Позиційна реалізація голосних – одна з визначальних рис фонетичної системи говірок. Етимологічні **ę* та **ʼa* в більшості українських говорів, як і в літературній мові, заступає голосний [ʼa]. Однак у багатьох діалектах простежено специфічні позиційно зумовлені його варіації. У статті на матеріалі текстів фольклору та діалектних матеріалів детально проаналізовано варіанти сучасного голосного [ʼa] в ареалі Західного Полісся. З'ясовано, що одним із чинників, який впливає на регулярність діалектних перезвуків, став наголос. Установлено, що наголошений [ʼa], який походить з **ʼa*, **ę*, після передньоязикових (зокрема й шиплячих) замінюють звуки [ʼe], [i], [и], а на Підляшші навіть дифтонги. Тільки в північній смузі аналізованого ареалу наголошений [ʼa] переходить у звук [ʼe] після [й]. Вірогідно, що перезвук [ʼa] > [ʼe] сприяв збереженню в західнополіських говірках давнього закінчення в іменниках середнього роду м'якої групи на **-ьje* (на зразок *життє*). Проаналізовані з опорою на діалектографічні джерела західнополіські народнопоетичні тексти підтверджують гіпотезу про евристичну цінність фольклорних записів як матеріалу для вивчення особливостей народного мовлення.

Ключові слова: голосний, позиційні варіанти сучасних голосних, наголос, артикуляція, фольклорні тексти, Західне Полісся.

Грицевич Ю. В. Отображение позиционной реализации гласного [ʼa] в текстах западнополесского фольклора

Позиционная реализация гласных – одна из определяющих черт фонетической системы говоров. Этимологические **ę* и **ʼa* в большинстве украинских говоров, как и в литературном языке, заступает гласный [ʼa]. Однако во многих диалектах прослежены специфические позиционно обусловленные его варианты. В статье на материале текстов фольклора и данных диалектологии детально проанализированы позиционные варианты современного гласного [ʼa] в ареале Западного Полесья. Выяснено, что одним из факторов, влияющим на регулярность диалектных реализаций, стало ударение.

Установлено, що ударний [’a], що походить з *’a, *ǣ, після передньязычних (в тому числі шипячих) замінюють звуки [’e], [i], [и], а на Подляшє навіть дифтонги. Тільки в північній смузі розглянутого ареалу відзначено перехід [’a] в звук [’e] після [й]. Вероятно, процес [’a] > [’e] сприяв збереженню в західнополюських говорах давнього закінчення в іменних середнього роду м’якої групи на *-bje (типу *житте*). Проаналізовані з опорой на діалектографічні джерела західнополюські народнопоетичні тексти підтверджують гіпотезу про евристичну цінність фольклорних записів як матеріалу для вивчення особливостей народної мови.

Ключові слова: гласний, позиційні варіанти сучасних гласних, ударення, артикуляція, фольклорні тексти, Західне Полісся.

Hrytsevych Yu. V. The vowel [’a] positional variations realization in the texts of Western Polissian folklore

Vowel positional realization is one of the distinctive features of the patois phonetic system. Etymological *ǣ and *’a in the majority of the Ukrainian patois, as well as in the literary language, are replaced by the vowel [’a]. However, we can trace its specific positional variations in a number of dialects. The article, drawing on the recent dialectological studies and the materials of the folklore texts, provides a detailed analysis of the modern variants of the vowel [’a] in Western Polissian habitat. The analysis allows to draw a conclusion that stress is one of the major factors that influences the regularity of dialectal variations of a sound. It has been revealed that stressed vowel [’a], originated from *ǣ *’a, in the position after forelinguals (including sibilants) replaces sounds [’e], [i], [и], and in Pidliashshia region they replace even diphthongs. Only in the northern zone of the areal stressed [’a] turns into the sound [’e] in the position after [й]. Probably, transformation of sound [’a], into [’e], contributed to the preservation of the old Ukrainian ending *-bje in the neuter nouns of the palatalised group (like *житте*). The key findings of this study confirm the hypothesis about heuristic value of folklore records as a case study of the dialectal speech peculiarities.

Key words: vowel, positional variations of modern vowels, stress, articulation, folklore texts, Western Polissia.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2016 р.

Прийнято до друку 26.09.2016 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глуховцева К. Д.